

Boekbesprekingen

Nova Flora Neerlandica: Lycopodiopsida & Polypodiopsida. Wolfsklauwen, Biesvarens, Paardestaarten &

R. Haveman, R.H.M.J. Lemmens, E.L.A.N. Simons, I. de Ronde & J.H.J. Schaminée (red.; 2021). Nova Flora Neerlandica: Lycopodiopsida & Polypodiopsida. Wolfsklauwen, Biesvarens, Paardestaarten & Varens. KNNV Uitgeverij, 275 pp.

EEN HERBOREN FLORA NEERLANDICA

Door Eddy J. Weeda

De oude doelstelling van de Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging, 176 jaar geleden geformuleerd bij haar oprichting, blijkt opnieuw springlevend. Op 15 augustus 1845 hield de Goesse arts Roelof Benjamin van den Bosch een openingstoespraak die pas een eeuw later werd gepubliceerd (Wachter 1947). Als doel van de nieuw opgerichte vereniging geeft hij aan: *eene volledige, wetenschappelijke kennis der in ons vaderland voorkomende planten en als uitvloeisel daarvan eene Flora van Nederland*. Hij pleit voor een *vernieuwd onderzoek van het onzekere en twijfelachtige in onze kennis van zeer vele planten onzer Flora (...)* *eene kritische herziening van het voor zeker en bewezene aangenomene (...)* *eene onbevangene toetsing onzer, op het gezag van anderen steunende, plantenkennis aan de natuur zelve*.

In deze woorden ligt besloten dat onderzoek aan de flora – van welk gebied dan ook – nooit af is. Nadat ruim 30 jaar geleden werd gekapt met het project *Flora Neerlandica*, ontstond zeven jaar geleden het plan een *Nova Flora Neerlandica* op te zetten, opnieuw onder het vaandel van de Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging. Het resultaat betekent in veel opzichten een grote verbetering. De presentatie van de informatie is royaal: heerlijke gekleurde afbeeldingen, over een hele bladzijde bijeengezet; overzichtelijk ingedeelde teksten in een prettig lettertype. De kleurenfoto's wekken de lust op om het veld in te gaan. Wel had ik in de onderschriften graag iets over de context gelezen. Op pagina 50 mis ik de identiteit van het afwijkende varentje rechts op de foto (een jonge Mannetjesvaren?).

De ontwikkeling in kennis wordt het best geïllustreerd door het 'lastige genus' *Dryopteris*. Toen de eerste aflevering van *Flora Neerlandica* verscheen, omvatte het negen soorten (Van Ooststroom 1948); inmiddels zijn deze verdeeld over vijf geslachten in drie families. Anno 1948 werd 'de' Stekelvaren beschouwd als één soort (*D. austriaca*) met twee ondersoorten (*eu-spinulosa* en *dilatata*). Inmiddels

weten we dat het gaat om twee allopolyploïde soorten, *Dryopteris carthusiana* en *D. dilatata*, die één stamouder met elkaar gemeen hebben, terwijl de andere stamouder van *D. dilatata* intussen óók – hoewel sporadisch – in Nederland is aangetroffen. Binnen de verwantschap van *Dryopteris filix-mas* werd *D. paleacea* uit *Flora Neerlandica* (één oude vondst op Het Loo) in Nederlandse flora's ingeruild voor achtereenvolgens *D. x tavelii*, *D. pseudomas* en tenslotte een schier onontwarbaar complex van apomicten dat wordt aangeduid als *Dryopteris affinis* agg. (in *Nova Flora Neerlandica* ontbreken hier de auteursnamen). Dergelijke dubbelgangers van de Mannetjesvaren zijn de laatste decennia op honderden plaatsen in Nederland aangetroffen, wat door de auteur Roel Lemmens als 'een opvallend sterke uitbreiding' wordt geïnterpreteerd. Een alternatieve verklaring is betere herkenning (Bremer & Koopman 1994). Nader onderzoek is nodig om uit te maken om te kiezen tussen beide verklaringen, dan wel een combinatie van beide te veronderstellen. Behalve revisie van herbariummateriaal kan ook het volgen van aantalsverhoudingen tussen *Dryopteris filix-mas* en *D. affinis* agg. in varenrijke bossen een indicatie geven.

Een andersoortige verandering in de *Nova Flora Neerlandica* ten opzichte van *Flora Neerlandica* zien we in het genus *Diphasiastrum*. Binnen het Nederlandse materiaal van de hertoe behorende Kleine wolfsklauw – indertijd nog *Lycopodium complanatum* genoemd – onderscheidde Kloos (1948) drie variëteiten: var. *anceps*, in de 19de eeuw op twee plaatsen verzameld; var. *chamaecyparissus*, de minst zeldzame van de drie; en var. *zeilleri*, intermediair tussen deze twee en op vijf plaatsen verzameld. Tegenwoordig worden ze respectievelijk *Diphasiastrum complanatum* (s.str.), *D. tristachyum* en *D. (x) zeilleri* genoemd (vergelijk Duistermaat 2020). In *Nova Flora Neerlandica* wordt alleen *Diphasiastrum tristachyum* als met zekerheid in Nederland inheems gehandhaafd. Over *D. complanatum* lezen we: "Bewijs van het voorkomen van deze soort in de vorm van herbariumcollecties ontbreekt. Er zijn meldingen uit 1841 van de Leusdense Berg bij Amersfoort en 1880 van Hoenderloo op de Veluwe". Volgens het zoekstelsel 'Brahm's' liggen in Naturalis Biodiversity Centre wel degelijk exemplaren van *Diphasiastrum* van beide vindplaatsen uit de genoemde jaren, en het zou wenselijk zijn geweest als over de identiteit van deze exemplaren een uitspraak was gedaan.

De meeste standplaatsomschrijvingen combineren compactheid met voldoende informatief gehalte. In een enkel geval schieten ze tekort, zoals bij *Equisetum sylvaticum*, die weliswaar soms in broekbossen voorkomt, maar daar niet haar zwaar-
tepunt heeft zoals de nieuwe flora stelt; vaker treedt zij op in minder natte loofbossen en in houtwallen. Weliswaar verdraagt deze plant vrij veel schaduw, maar sporenaren vormt zij hoofdzakelijk aan bosranden, slootkanten en dergelijke; in dit opzicht is zij eerder zoomplant dan bosplant te noemen. Verder duikt zij soms, net als andere paardenstaarten, in recent afgegraven natuurontwikkelingsterreinen op.

Bevreemdend werkt het dat 'paardestaart' in dit eerste deel van *Nova Flora Neerlandica* consequent zonder n wordt gespeld, terwijl recente spellingsregels dit wel voorschrijven. Al vormen de van tijd tot tijd voorgeschreven veranderingen in deze regels een plaag, evengoed als botanische naamswijzigingen op puur nomenclato-

rische (niet-plantensystematische) gronden, het heeft weinig zin tegen windmolens te blijven vechten ... In een ander opzicht had ik de Flora meer doortastendheid toegewenst bij de paardenstaarten. De tekst op p. 43-44 en 60 verradt een voorkeur voor behandeling van *Equisetum* s.str. en *Hippochaete* op genusniveau. Beide groepen paardenstaarten zijn scherp van elkaar gescheiden, en de naamgeving is een geëigende manier om dit tot uitdrukking te brengen. Bij mijn weten is geen 'standaard-afstand' tussen genera dan wel subgenera gedefinieerd. Het is dan eleganter de familie *Equisetaceae* op het eerstvolgende taxonomische niveau in tweeën te hakken – dat van genus – dan te zakken naar het 'tussenniveau' van subgenus. Genera spelen immers een prominentere rol in het benoemen van organismen dan subgenera. Wat mij betreft: ruim baan voor *Hippochaete* (taalkundig het Griekse equivalent van *Equisetum* en paardenstaart, voor wie er ezelsbruggetje bij wil).

Deze aanmerkingen zijn uiteraard niet bedoeld om voortrekkers en andere medewerkers aan *Nova Flora Neerlandica* te ontmoedigen. Kinderziekten zijn onvermijdelijk, zeker bij zo'n veelomvattend en door zovelen uitgevoerd project. Ik wens de mensen achter deze flora dan ook graag succes met de voortzetting van dit project.

Bremer P. & J. Koopman (1994). De verspreiding van *Dryopteris pseudomas* (Wollaston) Holub & Pouzar in Nederland. *Gorteria* 20: 135-139.

Duistermaat, H. (2020). Heukels' Flora van Nederland, ed. 24. Noordhoff, Groningen/Utrecht, 841 pp.

Kloos Jr., A.W. (1948). Lycopodiaceae. *Flora Neerlandica* [I/1]: Pteridophyta, Gymnospermae, pp. 7-12.

Van Oostroom, S.J. (1948). Polypodiaceae. *Flora Neerlandica* [I/1]: Pteridophyta, Gymnospermae, pp. 39-75.

Wachter, W.H. (1947). De Nederlandse Botanische Vereeniging 1845-1945. *Nederlandsch Kruidkundig Archief* 55: 12-116.

